

szust, körülbelül csak ilyenféle töménységet mondhat:

— Ha már sikerült ilyen szép számmal összebújnunk, ne muljon el néhány igaz szó nélkül ez a szégyenteljes nap. Megmondom őszintén: aki hisz annak a lehetőségében, amelynek ürügyével itt vagyunk, — a háború humánusabbá tételében, — az mérhetetlenül ostoba. Ebben az ügyben hogy „háború“, nincs más választás: ellene, vagy mellette. Aki nincs a leghatározottabban ellene, az máris mellette van.

Hiszem, hogy lesz még egy nagy háború, mely nem ismer majd irgalmat, nem ismer semmiféle ocsmány, nyálkás, ravasz szemforgatást a humanizmus köpenye alatt, nyiltabban pusztít majd, mint bármelyik bombavető fényes nappal. Az igazi, tetterős, felmért erővel rendelkező, gyakorlati humanisták háborúja lesz ez és a mienkhez hasonló fejeken fog csattogni először a jól megérdemelt jutalom hazug életünkért. Ajánlanám, hogy bujjatok vissza tökéletes gáz-, kultura- és minden ember-ségmentes pincéitekbe és addig is a rémület legyen és maradjon veletek...

(Sándor József)

## PIERRE JANET

(Nekrológ egy élőről)

Halotti megemlékezést élő emberről is lehet írni, nemcsak halotról. Ha valaki befejezte életművét, ha az emberi pályafutásnak olyan határára ér el, ahonnan többé nincs visszatérés és amely után már legfeljebb csak a fizikai elmulás következik, akkor igenis helye van annak, hogy ne csupán kegyelettel szóljunk róla, de egyuttal mérlegre is helyezzük élete eredményeit. Pierre Janet, a párizsi Collège de France kiérdemesült világhírű tanára, még nem jelent meg az alvilági bírák színe előtt, hogy számot adjon jó és rossz cselekedeteiről; a földi bírák azonban, a lélektan jelenkori művelői, bizonyára megalkották már róla megmásíthatatlanul végleges véleményüket, mikor a tavalyi XIII. nemzetközi lélektani kongresszus elnökeként jelent meg előttük. Szolgáljon hát ennek az alkalomnak az évfordulója ürügyül arra, hogy legalább néhány vonással megrajzoljuk Pierre Janet tudományos portréját.

Ha Marcel Proustot az irodalom Freudjának tekintjük, akkor Janet a lélektan Paul Bourgetja volt. Nem volt büntetlenül Anatole France kortársa, ha annak nagyvonalúságát és bölcséleti mélységeit el nem is érhetette; iróniájukban mégis több vonás közös. Két korszak vízvázalásztójánál adatott születnie, és ez lett egyben tragikumává is: sem az egyikbe, sem a másikba nem illeszkedett bele igazán és egészen. Sokban megelőzte korát, de forradalmat szítani nem mert; lázadónak született és eretneknek, de mintha maga is megijedt volna a ráháruló mindent-felforgatás feladatától, s fegyverét elhajítva, meghátrált előle. Eredményein mások indultak hát el, és ezekre a hátrabbakra nevetett az a népszerűség és az az igazibb világhír, amelyre ah, ő is olyan hön áhítozott. Ezt persze a Freudoknak, Adlereknek sohasem tudta megbocsátani... Mintha ő maga rendezte volna meg a dolgot, ma már nem is érthetetlen mazochizmusból, öntudatlan rendezvényként, hogy mindig és minduntalan a megkárosított rövidebbhuzó szerepe jusson osztályrészéül. Mások nagy vadra vadászgattak, ő apró bogarakra és milyen boldog volt, ha egy-egy új specimenre vagy válfajra elsőnek, első ízben meghatározva tűzhetette ki a névadó etikettet, *made by Janet*. De, amint az a rendszer, amelynek segítségével a mai botanikus vagy zoológus egy-egy új növényi vagy állati mufajt meghatároz, nem a sajátja, hanem az előttejárt nagy Linnéé, Janet is készenkapta rendszerét szellemi őseitől, s azon csak keveset változtatott. Mások teleszkóppal birkóztak vagy mikroszkópon át szemlél-

tek új világrendszereket; Janet optikai szerszáma inkább a kíváncsi vénkisasszony, a *voyeur* agglegény ártatlanul kéjelgő lornyettje vagy monoklija volt. Krudygyulás figura, francia módra elbeszélve.

Néha tragikusnak érzem, néha tragikomikusnak. Ő is ott ivott a lélektan szentelt kutjainak vizéből a többi zarándokokkal. A Salpetriére folyosóján egy fiatal osztrák orvossal gyakran találkozott, s ezt az orvost Sigmund Freudnak hívták. Janet nem érezte meg, hogy ez az idegen lesz az, aki ő lehetett volna; mikor erre rájött, már késő volt, s már csak alaptalan vádaskodásra, többé-kevésbé burkolt-burkolatlan plágiumpanaszkodásra maradt idő.

S a panasz talán nem is volt egészen alaptalan. Talán Janet nélkül a freudi tudattalan fogalma valóban meg nem születik; s talán valóban az ő *analyse psychologique*-ja volt a minta a *psychanalyse*-hez, amint ő maga panaszkodik. Quid hoc ad aeternum? Csak apró részlet-csomócskákra odozgatott, de magát a Nagy Gordiusi Csomót megoldani nem érezte magát hivatottnak.

Rájött a szexualitás nagy fontosságára, de tulfrancia — azaz: túl mértéktartó! — volt ahhoz, hogy ebből a szempontból alkotson gigászi, lángelmés, bár hamis összelátást, mint Freud. Leírta a *sentiment d'incomplétude*-öt (hiányossági érzet), a *sentiment du honte de soi-t* (szégyenérzet), s *Stendháltól* készen kapta a *sentiment d'infériorité* (alacsonyrendűségi érzet) nevét és fogalmát (talán ezért nem kellett neki). S így tisztán anekdotikus alapon szerepel Adler egy könyvében, aki ebből a néhány „meglátásból“ nem két vagy három újabb tünet-nevet, címkét csinált, mint Janet, hanem egy egész nagyszabású elméletet és gyakorlatot.

Csak lassan és muszájból haladt korával. Új szerzőket olvasni kevésbé szeretett, mint a Sorbonneon a lélektanból doktorálók tételein csomót találni. Sohasem felejtette el, hogy előadásaira nemcsak egyetemi hallgatók jártak, hanem azok is, akiknek Bergson tulmagas volt, de Janet előadóterme eléggé jólfűtött és kellemes, főleg télviz idején. S talán tudta, hogy a vásárcsarnok egy öreg, vállas, szakállas zsákhordója is rendszeresen ott hallgatja, velünk, az Institut de Psychologie növendékeivel egysorban.

Sok báj volt benne: ezért megbocsátottuk még felszínességét is. Gyakran annyira banális volt, hogy untuk; de minden előadásában volt egy-két mondat, amelyet nem szívesen felejtettünk volna el. Ezért újra meg újra megjelentünk a kopár, amfiteátrumszerű teremben, minden hétfőn és csütörtökön félnégytől félötig. Szeretett adomázni, s bizonyára csak jólneveltségből nem fogta meg az ember gombját beszélgetés közben. Igen világosan és népszerűen írt; majdnem mindig tulnépszerűen. Ezt jólművelt öniróniával igyekezett palástolni, és az öniróniát pályatársaira is szívesen kiterjesztette. Egy lélektani kongresszust, amelynek központi tárgya az alkalmazott lélektan volt, ezekkel a szavakkal nyitott meg 1929-ben: „Szerény véleményem szerint a lélektan még egyáltalán nem létezik; önökre hárul a feladat, uraim, hogy megkíséreljék hát alkalmazni!“ (A záróülésre, a tárgyaló összejövetelekre el sem jött; nem érdekelték).

Nem tudom, a köznapi életben agglegény volt-e; tudományosan mindenestre kielégítetlen, zsörtölődését az udvariasság mezébe öltöztető bácsika maradt mindvégig, aki nem vivta végig harcát a Tudománnyal. Saját eredményeit nem gondolta végig, máskülömben messzebb jutott volna, s ma szebben és meghatottaabban bucsuztatnók. Műveiben — amelyeket gyakran szeretett idézni, prioritásra utaló évszámokkal, s amelyek több-

nyire előadásainak gyorsírástól jegyzeteit tartalmazták — hányszor bukkantunk arra a megállapításra, hogy az egyén lelki jelenségeit csupán a társadalomból kiindulva érthetjük meg igazán, meg hogy minden lelki fejlődést voltaképpen társas és társadalmi szükségességek váltottak és váltanak ki mindig. Egy lépés, és az adlerizmusba lyukadunk ki itt, mint amott a freudi pszichoanalízisbe, avagy a történelmi materializmusba. Egy kicsi lépés, egy kis következetesség a gondolatvezetésben, de nem, Janet *psychological gentleman* volt és akart lenni csupán, lélektan-dandy, aki semmitsem vesz igazán komolyan, és aki mimeli, hogy csupán kedvtelésből űzi azt, amiből valójában megél, ami a tulajdonképeni kenyeré. A lélektant l'art pour l'art űzte, s mondják, betegeit féltve őrizte és lakat alatt a Salpetriéreben évekig tanulmányozta. Attól félt, hogy valamelyik fiatal asszisztens véletlenül meg találja gyógyítani őket, őt magát érdekes kísérleti anyagot fosztva meg? Betegeit — főleg, ha azok a női nemhez tartoztak — szerette courtsmahleri romantikus álneveken idézni; azt hiszem, sohasem vette őket komolyan, s mindig úgy tréfálkozott el velük, mintha doktorbáccsisan pirongatná őket: Ejnye, ejnye, hát sohasem akarunk megokosodni?

Bizonyára nagy életművész volt: kevés munkával sokat ért el, s más, nagyobb lélekbuvár híján évtizedekig a francia lélektan dékánja lehetett. Szerény ember volt, meg kell hagyni. Szerette a polgári honneuröket s a becsületrend apró szalagocskáját, de hiányzott belőle minden osztályöntudat. Sekély, felszínes rétegnek szolgált; úgy gondolta, ő is megmaradhat sekélynek és felszínesnek. Midőn lelép a katedráról, amelyet évtizedeken át inkább csak bitorolt, s amelyről a szórakozást legáltalább annyira szolgált, mint a tudományszomját, új, pihent erők lépnek a helyére. Távozása egybeesik Wallonnak a Collège de France tanárává való kinevezésével, aki a Carlos Prestes-komité tagja, és a Munkásegyletet vezető Párizsban. Idők jele! S Pierre Janetrol el kell mondanunk, hogy elfelejtette, hogy a Collège de Franceon Adam Miczkiewicz is tanított valaha...

Pierre franciául követ is jelent, sziklát, amelyen esetleg anyaszentegyházak épülnek. Pierre Janet azonban nem volt kemény gránitkőből faragva; könnyű, elomló stukkóból volt, amilyennel hallgatói nagyrésznél lakását díszítették, s amely nem marad meg. Pierre Janet művéből is valymé kevés fog megmaradni. (Barchfeld Olivér)

**AZ ÖRÖKMOZGÓ AMOKFUTÓI.** A legújabbkori iparosodás számos korszakalkotó találmányt és felfedezést hívott életre. A felszabadult emberi elme és teremtőerő olyan csodálatos technikai és gépi alkotásokkal lepté meg a világot, melyeknek még a gondolata is pl. a középkorban súlyos bűnnek számított. A homályból kiszabadult alkotó kedv a technika e hőskorában azután számos eltévelyedést is szült. Tul merész képzelgők képtelennél képtelenebb találmányok megoldására vetették magukat. E képtelenségek mindegyre visszatérő szimbóluma a perpetuum mobile, az örökké mozgó gép eszméje, amelynek megvalósítását korántsem az ép alkotókedv, hanem valami más erő szorgalmazza.

A tökéletes termelés ellentmondásai szűkítik, megkötik a népi mélyrétegek élet-lehetőségeit és gátat emelnek a termelőerők egyöntetű szabad fejlődése elé. Az életbonyodalmaik okaival és természetével tisztában nem levő tömegek hite megrendült saját erejükben. Így a társadalmi lét zord külterületeire szorulva különböző messzianisztikus csodavárásokban s az egyéni érvényesülés kétes lehetőségeiben keresnek kiutat. Főként ennek tudható be, amért számos elszegényedett közép- és mélyrétegbeli kü-